

30

POHNUTÉ
ZNÁMYCH

ŽIVOTŮV

OSUDY
SLOVÁKOV

30

ŽIVOTOV

POHNUTÉ
OSUDY
ZNÁMYCH
SLOVÁKOV

„Osud mieša karty, my hráme,“ napísal nemecký filozof Arthur Schopenhauer, ktorý za podstatu sveta pokladal vôľu. Tento koncept – teda, že vôľa je hýbateľom nášho života – mi bol vždy blízky. Fatalistická predstava o osude, ktorý je vopred určený alebo niekým „zhora“ riadený, nie je mojou šálkou kávy. Napokon, kávu ani nepijem. O to viac ma fascinujú príbehy ľudí, ktorí sa onomu pomyselnému osudu dokázali vzoprieť, alebo sa prinajmenšom stali jeho aktívnymi spolutvorcami.

Aj preto, keď sme v roku 2015 začali v rámci Hospodárskych novín vydávať víkendovú prílohu, som vedela, že práve príbehy takýchto osobností v nej nemôžu chýbať. Odvtedy sa nám ich podarilo zozbierať niekoľko stovák. Už v momente ich písania do HN magazínu nám však bolo jasné, že mnohé svojou hĺbkou presahujú životnosť týždenníka. O to väčšiu radosť som zažívala v momente, keď padlo rozhodnutie vydať ich knižne. Nadšenie vzápätí vystriedal akýsi dojemný smútok, pretože bolo jasné, že mnohé nebudú môcť prejsť sitom náročného výberu. Pri ich opätovnom čítaní som strávila krásne hodiny a verím, že podobné pohladenie po duši prinesú aj vám.

Kňaz a spisovateľ Anton Srholec (ktorého príbeh sa napokon do tejto knižky nezmestil) povedal, že „žobráci a chorí sú na to, aby nám ukázali, že je možné uniesť osud oveľa ťažší“. Ja by som ho rada parafrázovala v zmysle, že pri čítaní nasledujúcich riadkov zistíte, aký zmysluplný život sa dá prežiť napriek, alebo práve kvôli tomu, čo pre nedostatok lepších výrazov nazývame (ne)priznáňou osudu.

Pôvodný zoznam kandidátov obsahoval niekoľko desiatok mien, z ktorých sme vybrali tridsiatku príbehov, ktoré vyšli na stránkach HN magazínu v rokoch 2015 až 2020. Dnes vám ich predkladáme obohatené o mnohé zaujímavosti či fotografie.

Prajem vám príjemné čítanie

Alžbeta Pňačková, vedúca HN magazínu a editorka knihy

Eva Kostolányiová

1942 - 1975 / Ján Karásek

Peter Balgha

1935 - 1972 / Iveta Grznárová

Bety Majerníková

1978 - 2012 / Iveta Grznárová

Marek Brezovský

1974 - 1994 / Ján Karásek

Ľuba Lauffová

1949 - 2004 / Daniel Hevier ml.

**Príliš
krátko,**
*príliš
intenzívne*



1

● kapitola

Eva Kostolányiová

1942 1975



A full-page photograph of a woman with long, wavy blonde hair, wearing a vibrant red, long-sleeved, V-neck dress. She is seated on a red wooden stool, facing the camera with a slight smile. Her right hand is raised, palm facing forward, in a waving gesture. The background consists of light-colored, patterned curtains. The overall tone is soft and intimate.

Slovenskú Twiggy umlčala rakovina

Speváčka a tanečníčka
Eva Kostolányiová

Z chudobnej Popolušky sa vypracovala na ikonu popovej muziky sedemdesiatych rokov minulého storočia. Popritom sa dievčine s útlou postavou ušla prezývka slovenská Twiggy. Jej rozbehnutú kariéru v mladom veku škrtla rakovina.

Peter a Jozefína Vermešovci boli jednoduchí ľudia. Pracovali v trnavskom cukrovare. Žili v jeho tesnej blízkosti v skromnom domci – kuchyňa, dve izby. Narodilo sa im trinásť detí. A tu sa rozprávka končí. Päť z nich do roka zomrelo. Prežili štyria chlapci a štyri dievčatá, no ani pri ich narodení neposkakovali sudičky šťastia. Ak niekto hopsal neustále, tak len malá Eva. Vraj v detstve rozbila tri kočky a rodičia si zvykli opakovať: „Z nej bude tanečnica.“ Jej sestra Valéria, keď ešte žila, na ňu spomínala: „Od malého malička sa natriasala, trasorítka. Len čo došla domov – ešte ani nemala nohu v izbe a rukou už rádio zapínala.“

Predchodcom diskoték sa v malom Ríme stali tancovačky v kultúrnom dome závodu Kovosmalt. Na dnes už povestné „Té o péci“ – Čaje o piatej trvajúce „až“ do deviatej hodiny večer chodila aj Eva s bratom Ivanom. Zachcelo sa im spievať. Prihlásili sa z obecnstva, zanôtili a z pódia už neodišli.

Mladučká Eva mala po skončení základnej školy len štrnásť rokov, keď nastúpila do porcovne mäsa v mäsokombináte. Domov sa vracala nešťastná a s dorezanými rukami. Jej brat Štefan sa na trápenie sestry nedokázal pozerieť. Napísal v jej mene prihlášku na konkurz za tanečnicu do folklórneho súboru SĽUK. Prijali ju.



Provokujúca blondínka

„Bola úžasne pracovitá, s veľkým zmyslom pre humor,“ hovorí Kostolányiovej choreografka a priateľka Gita Kopeliovičová-Šebová, ktorá je zároveň spoluautorkou knihy s názvom Tak málo stačí... V publikácii vypovedá celá plejáda osobností. Viacero z nich je už po smrti. Aj tanečný pedagóg SĽUK-u Štefan Antalík: „Medzi uchádzačmi o umelecké ostrohy sa objavila mladučka, sympatická, stále usmiata neznáma dievčina z Trnavy. Mala jedinečný rytmus – na prvýkrát bola schopná zopakovať rytmické vzorce, ktoré svojou náročnosťou gradovali. Všetci v porote sme len krú-

tili hlavami – čo je to za zázrak? Taký nevšedný talent sme ešte na skúškach nemali.“

Sľukárka Eva zarábala približne 500 Kčs v hrubom a diéty neboli tiež žiadna sláva. Jej kolegyňa Aurélia Gurková: „Čo sme sa my nahladovali... chodili sme od izby k izbe. U niekoho sme dostali magi kocku, iní nám zase dali niečo ďalšie.“ Prinajhoršom navštívili „zeleninárstvo“, ktoré fungovalo na konci parku, pri ktorom bývali. „Preskočili sme plot a vykopali si, čo nám bolo treba – zemiaky, mrkvu.“

V roku 1961 dáva tanečníčka SĽUK-u zbohom po absolvovaní ďalšieho úspešného konkurzu, tentoraz do Vojenského umeleckého súboru kpt. Jána Nálepku. Účinkoval v ňom aj hudobník Juraj Lehotský, ktorý sa do nej zalúbil. „Bola veľmi pekná, charizmatická, vyžarovala z nej schopnosť získať si každého, kam len prišla. Najmä pánsku spoločnosť,“ živo spomína na Evu aj po toľkých rokoch. „S nami začala spievať svoje prvé pesničky.“

Čoraz výraznejšie sa začína prejavovať ako speváčka. Svojím šarmom opantáva čoraz väčší okruh fanúšikov a nejeďen muž môže na nej oči nechať. Svoje áno však nakoniec povie svojej veľkej láske – tanečníkovi Novej scény Jánovi.



• EVA KOSTOLÁRTYJOVÁ • MICHAL DOČOLOMANSKÝ •



• EVA KOSTOLÁRTYJOVÁ • MICHAL DOČOLOMANSKÝ •



• EVA KOSTOLÁRTYJOVÁ • MICHAL DOČOLOMANSKÝ •

S Michalom Dočolomanským naspievala hity ako Smoliar či Až bude pokosená tráva.

Eva má dvadsaťtri rokov, keď ruší svoje priezvisko Vermešová, prijíma manželovo a podpisuje sa Kostolányiová.

Vo vojenskom súbore účinkuje do roku 1967. Jej ďalšou zastávkou sa stáva legendárna Tatra revue. Pôvabná hviezda nohatej blondínky provokujúcej vyzývavými minisukňami začína stúpať. V Tatra revue sa objavuje po boku takých es ako Milan Lasica, Július Satinský či Marián Labuda. Ešte nemôže tušiť, že jej rozprávka sa blíži ku koncu.

S láskou k deťom, no bez detí

„Všetci Evini súrodenci, až na jednu výnimku, zomreli na rakovinu. Rakovina maternice, rakovina pľúc... Do dnešného dňa nedokážem pochopiť, ako tak všetci skoro pomreli,“ postážuje sa Mikuláš Vermeš, synovec a krstný syn Kostolányiovej. Mimochodom, tou výnimkou bol Ivan, ktorý so sestrou začínal na Čajoch o piatej. Mal srdcovú reumu. Zomrel ako dvadsaťsedemročný. Vermeš zostal z rodiny prakticky sám, kto sa stará o zachovanie pamiatky svojej krstnej mamy. Nie náhodou teda sedíme v jeho pracovni, kde porozkladal speváčkine fotografie, ocenenia i kostýmy. Keď zomrela, na prstoch ruky rátal len štyri roky a zostala mu len jediná hmlistá spomienka. „Bola majiteľkou fiatky päťstovky s koženkovou sklápacou strechou. Na prednej kapote mala nalepený zelený štvorlístok. Eva fiatku naložila deckami, aby ich povozila. Ja som sa už nezmestil a veľmi som sa rozplakal. Tak ma strčili dovnútra cez tú strechu.“

Speváčka milovala deti a vďačne išla za krstnú mamu všetkým deťom súrodencov. Vermeša, syna najmladšej sestry Rozálie, si dokonca chcela adoptovať. On to vie, pretože po smrti matky objavil škatuľu s korešpondenciou medzi oboma sestrami. Rozália otehotnela, keď mala len osemnásť rokov, a otcovi – študentovi – rodičia sobáš zakázali. Rozália bola rovnako talentovaná ako Eva, takisto ju zobrali do armádneho súboru. Slobodná mamička nevedela, kam z konopí, no sestra ju v listoch povzbudzovala. Že ona si Mikiho adoptuje.



Sama však šťastie na vlastné deti nemala. Manžel Ján mal prch-kú povahu a žiarlil na každý Evin krok aj na každý pohľad obdivo-vateľa. Manželstvo skončilo v troskách. Bez dieťaťa.

Vermeš má spomienky na krstnú zakódované cez babku. „Tá vždy vravievala, že keď Eva vošla do miestnosti, tá sa rozsvietila, ako keby vošlo slniečko, toľko mala energie. Človek ju mohol na-trieť na chlieb, vždy bola vysmiata. Nikoho neotravovala s tým, že



Po rozvoze žila v bývalom obchode s obuvou.

je chorá.“ Ani Evina matka o chorobe nevedela. Dozvedela sa o nej úplnou náhodou od zdravotnej sestričky.

Takmer identické charakteristiky sa dozvedáme aj od ostatných známych ľudí z okruhu speváčky. „Bola veľmi milá a zostávala skromná, aj keď jej sláva stúpala,“ povie nám jej dôverná priateľka a dvorná fotografka v jednej osobe Danica Rumanová.

Bývanie vo výklade

Po angažmá v Tatra revue Kostolányiová vystrieda viacero kapiel. V tom čase spieva v populárnom Sextete Ľuba Beláka či Orchestri Braňa Hronca. V ňom dostáva prezývku „malá“ Eva. Tou „veľkou“ je jej partnerka na pódiu Eva Máziková. Otvárajú sa im dvere do zahraničia nielen smerom na východ, ale i západ. Jeseň roku 1971 je bodom zlomu. Kapela je práve na zahraničnom turné vo Švédsku, keď si Máziková v hotelovej izbe všimne hrčku na tele „malej“ Evy. Kostolányiová zo škandinávskej krajiny odlieta na onkologické vyšetrenie. Späť sa už nevrátila. Diagnóza: rakovina prsníka. V tomto okamihu by mal nastať strmý pád človeka do depresí. Ale ten by sa nesmel volať Kostolányiová. V roku 1972 si umelkyňa začína plniť jeden zo svojich snov a zakladá skupinu HEJ. Vyhráva tiež konkurz na hlavnú rolu v úspešnom televíznom muzikáli Mam'zelle Nitouche, na Bratislavskej lýre získava cenu publika za interpretáciu dvoch piesní – Farebný sen a Zmysel nemých slov.

O rok neskôr si už siahne na striebornú Bratislavskú lýru, a to s piesňou Chvála humoru, ktorú naspievala s Karolom Duchoňom. V tom istom období súd pečatí rozvod manželov Kostolányiovcov. Eva musí čeliť nielen zdravotným, ale aj existenčným problémom. Pred rozchodom dala partnerovi na výber: auto alebo byt. Ján si najprv zobral auto, no keď ho nabúral, vrátil jej ho a požadoval strechu nad hlavou. Speváčka ustúpila a zapísala sa do poradovníka na byt. Istý čas žila v Podunajských Biskupiciach v zrušenom obchode s obuvou. Bez kúpeľne a teplej vody, príbytok od ulice oddeľovalo iba sklo so závesom. Eva nestrácala svoj humor a vtipkovala, že býva vo výklade.

Keď už zhubné ochorenie vystrája naplno, Kostolányiová si znovu z pódia odnáša za pieseň Dobré ráno želám ďalšiu lýru, pre zmenu bronzovú. Jej autorom, podobne ako viacerých speváčkiných hitov, bol hudobný skladateľ Ali Brezovský. Ten nám povedal: „Od lekárov mala naordinovanú hormonálnu liečbu, ktorá zakrátko zmenila jej hlas natoľko, že pieseň, ktorú mala spievať

v tónine B-dur, spievala o kvartu nižšie v F-dur. U Evy som si vážil, že sa nevzdala. Do konca svojho života bola veľká bojovníčka a aj v tejto situácii dokázala podať výkon, ktorý porota ocenila.“

Mačací život

Po operácii, pri ktorej prišla o prsník, a následnej liečbe jej zhrubol hlas. Dala si skrátiť bujnú hrivu, no svojich divákov neoklamala ani len o vlások a sebe samej si nenaordinovala žiadne úľavy. Pár dní po zákroku neodmietla ani dohodnutý koncert – z nemocnice zdrhla v sprievode svojej ošetrojúcej lekárky. Pre chirurgičku Duňu Kišovú-Hrabinskú bola Kostolányiová symbolom povzbudenía: „Odvtedy sme takého pacienta nemali. Občas sa vyskytol niekto, kto podobne ‚držal‘ ostatných, ale nie až v takej miere, ako to robila ona.“

Na pódium sa drala napriek tomu, že sa jej stav zhoršoval. Hudobník Štefan Farkaš v knihe Tak málo stačí... poznamenáva: „Veľa sme koncertovali. Stalo sa i to, že sme počas pesničky museli zatiahnuť oponu, lebo Eve prišlo zle. Už sme boli vycvičení – keď som videl, že sa jej nôžky trasú, a počul, že tam niečo hapruje – vedel som, že sa niečo deje. Ale tá osoba mala život ako mačka. O desať minút sa zozbierala a pokračovala ďalej.“



Synovec Mikuláš Vermeš dbá o zachovanie pamiatky. V ruke drží ocenenia z Bratislavskej líry.

Ku koncu jej života sa kúsok šťastnej rozprávky predsa len naplnil v podobe Miroslava Šeba, kapelníka skupiny HEJ. Evina druhá životná láska verne stála po jej boku až do konca. Neopustilo ju ani jej prislovečné vtipkovanie. O tom by vedela povedať svoje jej priateľka, ktorá s ňou blúdievala po nočných chodbách nemocnice: „Raz sme sa ocitli na rádiológii a tam už boli hrozné prípady. Eva to komentovala: ‚Pozri, prečo sa nešetria? Keby si dávali pozor, mohli chodiť ako my dve.‘“



Eva Kostolányiová

Speváčka, tanečníčka a muzikálová herečka sa narodila 2. novembra 1942 v Trnave. V repertoári mala väčšinou lyrické a melodické piesne. Viaceré populárne vyšli na singloch, na jednom sólovom albume a ďalších kompiláciách. V roku 2016 jej v Opuse vyšiel CD box s výberom piesní 1969 – 1975. Na festivale Bratislavská lýra sa umiestnila na 2. a 3. mieste, získala aj cenu diváka. Medzi jej najväčšie hity sa zaraďujú piesne ako Bábika, Slepá láska či duetá naspievané s hercom Michalom Dočolomanským. Eva Kostolányiová zomrela po absolvovaní niekoľkých operačných zákrokov vo veku 32 rokov 3. októbra 1975 v Bratislave. Bola obyčajným dievčaťom z mesta, ktoré si dokázalo ísť svojou cestou za svojím snom, tvrdievala o nej mama. A to bez hviezdnych manierov. Počas svojho života stihla nahrať približne 140 piesní.

2. ● kapitola

Peter Balgha

1935 1972





Zabudnutý filmár doplatil na dve totality

Dramaturg a spisovateľ Peter Balgha

S tál za najúspešnejšími filmami šesťdesiatych rokov, no jeho meno bolo z titulkov na celé dekády vymazané. Nedožil sa ani štyridsiatky a okrem chorého srdca sa pod to podpísala aj normalizácia. Peter Balgha – zabudnutá duša filmovej a televíznej tvorby.

„Od včera si myslím – bojím sa – že zomrie, a nebude to trvať dlho. Lebo už nežije, ale zomiera. Ešte toto: všetci sa už na neho vysrali, už ani Marína nechodí. Už len ja. Ostatní sa asi boja, že si pokazia kádrový profil (...). Odišiel som odtiaľ už o desiatej, pretože Peter začínal mať zase bolesti. Už mesiac nepretržite leží... nechce do nemocnice.“

Takto posledné dni Petra Balghu, svojho priateľa a pedagóga z VŠMU, vykreslil Dežo Ursiny v listoch priateľke Eve Rosenbaumovej (vyšli knižne pod názvom Jablň v zime). Trochu radikálne, no v mnohom pravdivo. Petrovo osamelé umieranie bolo v príkrom kontraste so životom, aký žil: družným, spoločenským, plným priateľov a známych. Ako o ňom napísal spisovateľ Vít Ilk: „Peter Balgha vedel byť výborným partnerom pre každého, kto o to stál a kto tušil, že s ním nestráca čas.“ A strácať čas pri jeho tvorivom a nepokojnom duchu nebolo ani možné.

Posledný konvoj

Zomrel síce nespravodlivo mladý, no v skutočnosti sa tak mohlo stať už o štvrtstoročie skôr. Mal iba desať, keď ho v roku 1945 aj s mamou deportovali do koncentračného tábora v Terezíne. Jeho

matka, rázna žena, pracovala ako zdravotníčka a pomáhala táborovým lekárom, čo v praxi znamenalo vzácne jedlo navyše (vďaka stravným lístkom po mŕtvych, ktorých z taktických dôvodov hneď neohlasovali); Peter zas vďaka výbornej nemčine nedrel ako ostat-



Peter Balgha (celkom vpravo) s priateľmi.

né deti, nemeckí ofieri si ho vybrali za svojho poslíčka. „V skutočnosti si však prial tlačiť tie vozíky s kameňmi s ostatnými. Oficiarov sa bál, videl, s akou ľahkosťou strieľali z revolvera, keď sa im niečo nepáčilo,“ spomína jeho dcéra Michaela Vilikovská.

Osud Nemecka sa v čase ich pobytu v koncentráku naplňal, oslobodenie sa blížilo a nacisti sa ponáhľali zahľadiť stopy. Plynové komory a spaľovacie pece bežali na plné obrátky a zdalo sa, že temnému koncu neunikne ani jediný väzeň. A predsa: vždy precízni Nemci sa prerátajú a Peter s mamou sa do posledného konvoja nezmeštia.

Radosť z prežitia vystrieda smútok zo smrti otca, ktorý v koncentračnom tábore v Mauthausene už nemal toľko šťastia. A je

tiež možné, že práve uprostred týchto šialených mesiacov sa zrodí Petrova srdcová porucha. Stret s bolesťou a so smrťou však určite poznačia minimálne jeho dušu: a umocnia prirodzenú senzitivitu, z ktorej bude ako prozaik, scenárista a dramaturg celý život výdatne čerpať, no zároveň všetko prežívať intenzívnejšie – a teda aj bolestnejšie – ako ostatní.

Svoje zážitky z Terezína si Peter nechá pre seba. Rodina sa o nich dozvedá len vďaka jeho mame.

Duša Koliby

Jeseň 1953. Stalin aj Gottwald sú už pár mesiacov po smrti a teror československej totality sa konečne trochu zmierňuje. Peter Balgha nedávno prekročil prah dospelosti a Dolný Kubín, svoje rodisko, vymieňa za Prahu. Nastupuje na filmovú fakultu Akadémie múzických umení, odbor filmová dramaturgia a filmová veda, kde spozná svojich celoživotných súputníkov aj budúcich svetových tvorcov: režisérov Martina Hollého a Petra Solana, scenáristu Tibora Vichtu či spisovateľa Milana Kunderu.

Po piatich rokoch štúdia sa vracia nazad na Slovensko a všetky svoje sily a tvorivosť vloží do nedávno založenej Československej televízie v Bratislave, kde sa zamestná ako dramaturg a vedúci filmového vysielania. A nemalú časť svojich priateľov z FAMU stiahne so sebou. „Nervný, výbušný, večne nespokojný bohémsky dobrák,“ opisuje ho už spomínaný Vít Ilel. „Z pražských štúdií priniesol to, čo môže dať len FAMU. Vzdelanosť, ktorá budí prirodzený rešpekt u ostatných profesionálov. Odbornosť, ktorá mu dovoľuje obsiahnuť široký diapazón filmového kumštu. Vedel objavovať, inšpirovať, vyprovokovať. Mal zakódovaný humorný nadhľad a vedel ho využívať, ale nezraňoval ním a nezľahčoval úsilie tvorcu.“

Keď v roku 1964 vznikne Televízna a filmová tvorba, Peter Balgha sa stane jej dušou a hnacím motorom. A tým tiež dôležitým spolutvorcom Slovenskej novej vlny. Prozaička a scenáristka Alta Vášová v tejto súvislosti spomína na jeho vzácnu vlastnosť

objavovať a presadzovať zaujímavé látky a talenty a schopnosť sústrediť okolo seba fungujúce trojice režisér – kameraman – autor. Aj vďaka tomu vznikajú skvosty, ktoré našu krajinu čoskoro zviditeľnia na medzinárodných filmových festivaloch. Ako napríklad snímka *Balada o siedmich obesených*.

A je to zas len Peter Balgha, kto na podnet Alty Vášovej prelomí dvadsaťročné tabu Koliby a presadí adaptáciu prvého neslovenského a neruského autora v dejinách komunistickej kinematografie: Francúza Gyua de Maupassanta a jeho román *Muška*.

„Napísala som filmový príbeh o hrdej zamilovanej dievčine z pracovne a o štyroch priateľoch vodáckoch, v ktorom dominovala na pohľad nezáväzná atmosféra v opare impresionistických záberov. A Peter Balgha sa za moju prácu ozaj postavil, scenár mi schválili bez akýchkoľvek pripomienok a keď oslovil režiséra Juraja Herza, víťazstvo bolo isté. Juraj s kameramanom Dodom Šimončičom dokonca získali vtedy ešte v televízii neobvyklý farebný filmový materiál. Mala som pocit, že nakrúcaním žije celé mesto, môj scenár vychádzal na pokračovanie v televíznych novinách,“ spomína na euforický prelom Alta Vášová.

Ušrum pre každú situáciu

Televízia však nie je jediným priestorom, kde Peter Balgha zanecháva stopy svojej tvorivosti. Nemenej dôležité ako film je preňho aj písanie – v prvej polovici 60. rokov vydáva dve prózy, *Dom pre živých* a *Ticho*, ktoré si tu zanechal – ale aj učenie. Na VŠMU spoluzakladá odbor dramaturgia a patrí tu k najoblúbenejším pedagógom. „Hodiny autorskej výchovy, ktoré sme s ním mali, to bola čistá radosť. Vďaka nemu som zažil, čo sa mi nikdy predtým nestalo – tešil som sa do školy,“ smial sa jeden z jeho bývalých žiakov, už nebohý spisovateľ Dušan Mitana. „Veľmi sme si ho vážili – ako odborníka, ale aj za to, že s nami komunikoval ako rovný s rovným. Dokázal nás ako ročník udržať na uzde, napriek tomu, že sme tam boli dosť silné individuality: Dežo Ursiny, Boris Filan... Len vďaka nemu sme sa nepredhánali a vzájomne rešpektovali.“

O jeho tvorivých riešeniach, ako aj originálnom slovníku vedela svoje aj jeho dcéra Michaela. Raz vraj Milan Lasica, stáby ich častý hosť, vymyslel, že majú doma vlky. Sranda sa v mysli maličkého dievčatka čoskoro zmenila na fóbiu, ktorá došla až tak ďaleko, že odmietala doma spať. „Otec sa rozhodol, že nepotrebujem psychológa, ale že treba čosi vymyslieť. A vymyslel ušrum. Sypal sa do topánok a tie vlky z toho pomreli,“ spomína Michaela Vilikovská a nezdrží sa úsmevu. Beáta Hanulíková, druhá manželka Petra Balghu, k tomu dodáva: „Keď komukoľvek hrozilo nejaké nebezpečenstvo, aj dospelým a reálne, on vždy len poznamenal: Ešteže máme ten ušrum. Možno práve preto, že prežil tak veľa ťažkých a vážnych situácií, všetko vždy nadľahčoval – navonok.“

Jar a leto 1968

Druhý ťažký zlom v jeho živote prichádza pár mesiacov pred tým celospoločenským. Na jar 1968 ho ako 33-ročného postihne prvý infarkt. V deň augustovej invázie je práve na liečení v Senci, kam ho prichádza vyzdvihnúť prvá manželka Judita s malou Miškou. „Vracali sme sa domov pomedzi tanky. Niektoré kasárne sa odmietali vzdať, otec sa teda rozhodol revolučne zasiahnuť,“ spomína jeho dcéra. Napriek fyzickej slabosti sa stáva členom tímu, ktorý sa snaží okupantom zo všetkých síl vzdorovať.

„Požiadal ma, aby som nejako prešla do dramaturgie a dostala sa do skrine, v ktorej boli zamknuté blany na rozmnožovanie scénárov. Chystal sa vyrábať letáky. Počítače s tlačiarňami, pravdaže, ešte neexistovali,“ spomína na pohnuté dni Alta Vášová. Pracovisko Televíznej a filmovej tvorby bolo na druhej strane Dunaja, v barakoch na petržalskej Sitnianskej ulici. Ruskí vojaci stanovali v petržalskom parku a Starý most dobre strážili. So sestrou sa naň Alta vybrala s košíkom na ovocie, niesli v ňom stravu pre andulky, ktoré si v kancelárii sekretárky choval práve Peter Balgha. Vojakov prehovorili, aby ich pustili na petržalskú stranu, neskôr aj tých, ktorí strážili našu budovu. V dedine do košíka nakúpili ovocie, v kancelárii pod ovocie ukryli blany, nasypali vtákom, napustili im

vodu. A zavolali Petrovi Balghovi, že blany nájde u bratov Luthe-rovcov pod posteľou... „Ešte to vyzeralo ako dobrodružstvo. Bolo to obdobie spontánneho odporu, strhávania tabuliek s názvami ulíc, nadávok, občas aj streľby a obetí. Ľudia nevedeli uveriť, že sa takto tvrdo končí ich sen o zlepšení socializmu.“ A Peter Balgha, dramaturg troch víťazných filmov z prestížneho festivalu v Monte Carle, naň doplatí ešte tvrdšie ako iní.



Srdečný, družný a vtipný. Takto bol vnímaný po celý život.

Na čiernej listine

Najskôr ho potichu odstavia. V rámci televízie aj VŠMU. Film *Sladké hry* minulého leta sa ešte podarí vyviezť na spomínaný festival, no napriek hlavnej cene sa na vyše dvadsať rokov dostane, ako aj viaceré filmy Petra Balghu – do trezoru. Slovamí Alty Vášovej: „Vznikol politický škandál, múdre hlavy vydumali, že celé

dielo je inotaj, Muška je vlastne Československo a jej priatelia spriatelene armády.“

Zvesti o jeho kvalite sa však už stihli roznieť do sveta a Peter Balgha dostáva pracovnú ponuku od austrálskej televízie – navyše s možnosťou tráviť polovicu roka v Európe. „Ako dieťa si pamätám, že sme išli na výlet do Viedne, asi tam bolo stretnutie s tou televíziou. Napokon mi však len kúpili červenú kabelku a vrátili sme sa. Asi nevedel opustiť túto krajinu,“ komentuje Michaela Viličková.

A to napriek tomu, že sa v nej ocitá v čoraz väčšej sociálnej izolácii. Mnohí priatelia sa od neho odvracajú, študenti z VŠMU mu však zostávajú verní a chodia k nemu domov na nekonečné dišputy. Viacerí z nich dokonca na protest – VŠMU museli opustiť aj mnohí ďalší talentovaní tvorcovia, ktorí sa postavili proti okupácii – školu nedokončia.

V roku 1969 do života Petra Balghu navyše naplno vstúpi Štátna bezpečnosť. „Začalo sa to v predvečer výročia okupácie. Vracali sme sa autom z výletu z Moravy a zastavili nás policajti,“ spomína Beáta Hanulíková, s ktorou v tom čase začínal žiť. „Peter mi hovorí: ‚To nám bolo treba, kufor je plný protištátnych letákov.‘ Vláčili nás po celej Bratislave, až sme nakoniec skončili vo vyšetrovacej väzbe ‚U dvoch levov.‘ Uvažovala som, čo budem robiť, keď ho nepustia. Napokon odtiaľ vyšiel, no zároveň nám začali prehľadávať auto. Letáky však neobjavili – zabránil tomu psík Bebsy, ktorého všade brával so sebou, uvelebený na letákoch ukrytých pod sedadlom.“

Živel bez peňazí

Invalidný dôchodca a podozrivý živel – to sú dve nové „identity“ Petra Balghu, ktoré so sebou okrem mnohého iného prinášajú aj ťažkú existenčnú situáciu. O to viac, že je krátko po druhej svadbe, má už druhú dcéru Beatricu a zároveň sa snaží pomáhať aj prvej rodine.

V roku 1971 sa mu navyše začne zhoršovať zdravotný stav: dôsledok druhého infarktu, ako neskôr ukáže pitva. Beáta pracuje –

materskú dovolenku komunisti v tom čase preplácajú len pol roka – a Peter, keďže je doma, sa stará o pármesačnú dcérku. Keď raz na jeseň príde jeho žena domov z práce, nájde prázdny byt a dcérku aj s postieľkou u susedy. Po Petra, ktorý horko-ťažko prejde pár metrov, si prišla ŠtB. K stíhaniu za protištátne názory sa pridáva aj priateľstvo so spisovateľom Jánom Kalinom, autorom zakázanej knihy Tisíc a jeden vtip. Nezradí ho, návštevy ŠtB neustávajú, jeho zdravotný stav sa stále zhoršuje. Navonok svoju situáciu znáša s humorom a ako vravieval, „nerozmieša sa predsa s hovnom“. A stále s nádejou – pracuje tiež na ďalšej knihe s názvom Horšie pre tých, čo nemajú radi blato. Hoci v oficiálnych pracovných kruhoch ho už nikto nespomína a neuznáva, raz, pri obliekaní obnoseného koženého saka, zažartuje: „Aj v tomto starom kabáte budem vždy Balgha.“ Čo sa však deje v jeho vnútri naozaj, netuší nikto. Až do konca pôsobí optimisticky. O to väčší šok jeho najbližší zažijú, keď 16. mája 1972, jedenásť dní pred svojimi tridsiatymi siedmymi narodeninami, umrie na operačnom stole. Po treťom infarkte.

Epilóg

Ani po smrti mu ŠtB nedá pokoj. Hliadkuje aj na pohrebe, mnoho priateľov sa s ním preto nepríde ani naposledy rozlúčiť. Dežo Ursiny v knihe Jablň v zime spomína na to, ako sa vymýšľalo, kto bude rečniť nad urnou: „A je to veru smutné, lebo sa každý bojí a vyhovára.“ Nakoniec sa odhodlá spisovateľ Peter Petiška. „Už sa zdalo, že sa nikto nenájde, ale zachoval sa ako kamarát. Ibaže ja ich už nemôžem zniesť, nikoho, ani tých sku...ných kamarátov, čo sa teraz tvária, akoby sa im neviem čo stalo,“ dodáva Ursiny, v tom čase ešte len 24-ročný.

Súdruhovia aj po smrti pracujú na jeho diskreditácii a zneviditeľnení zároveň. Vymažú ho zo všetkých titulkov, v encyklopédiách ho označujú za revízny oportunistický živel, čo si odnesú aj jeho dcéry. Ale to už je iný príbeh...

„Priateľ Peter Balgha napísal výbornú knižku Ticho, ktoré si tu zanechal. Dovolím si byť patetický, hoci obaja sme neznášali pátos

– Peter tu nezanechal ticho, ale výnimočné činy. A citlivý, hoci tabakom ničený hlas,“ napísal Tomáš Janovic. „O jeho predčasný odchod sa zaslúžil vojnový slovenský štát a odporný 21. august 1968, keď u nás odštartovala normalizácia. Petrovo srdce neznieslo neľudskosť. Žiaľ, život nie je spravodlivý. Najlepší odchádzajú prví,“ píše Tomáš Janovic. A Vít Ilek k tomu pred rokmi pridal ešte toto: „Keby sa medzi nami objavil Peter Balgha, chlapča z koncentráku, ponechaný všetkými, ktorým veril, v rokoch špiny naverímboha a trochu sa porozhliadal, sotva by prijal, aby sa mu ospravedlňovali jedni alebo druhí, opäť by sa rýchlo pobral na onen svet.“



Do detstva mu tvrdo zasiahol holokaust.

Peter Balgha

Dramaturg, prozaik, scenárista a filmový publicista. Narodil sa 27. mája 1935 v Dolnom Kubíne. Študoval filmovú dramaturgiu a filmovú vedu na FAMU v Prahe. Viedol Televíznu filmovú tvorbu, ako dramaturg a scenárista sa podpísal pod významné filmy slovenskej novej vlny – Balada o siedmich obesených či Sladké hry minulého leta. Vyučoval tiež na VŠMU. Za svoje názory bol od roku 1968 prenasledovaný, 16. mája 1972 zomrel na následky tretieho infarktu.

3. kapitola

Bety
Majerníková
1978 2012







Večná hľadačka krásky sa zabila v aute

Šperkárka, speváčka
a textárka Bety Majerníková

Tá správa v rádiu bola ako rana do žalúdka. Každý sa v prvej chvíli zdráhal uveriť, že na ceste medzi Vajnormi a Čiernou Vodou skutočne zomrela Betka Majerníková. Čerstvá mama, uznávaná šperkárka a hviezda našej alternatívnej hudobnej scény. Ponorná rieka a zároveň žena – živel, ktorá stíhala dvadsať vecí naraz a všetky do hĺbky.

Bola osobnosťou, ktorú sa nedalo prehliadnuť. Znie to ako kliše, ale presne toto zdôrazňuje každý, kto Bety aspoň raz v živote stretol. „Bola veľký človek, a to nielen vzrastom. Mimoriadne zábavná, charizmatická, chytrá. Bolo nemožné vidieť ju v inej ako skvelej nálade,“ spomína Erik „Losos“ Horák, ktorý s ňou pätnásť rokov pôsobil v kapele Noisecut. „Takmer každý ju v Bratislave poznal,“ pridáva sa jej sesternica, tiež šperkárka, Slavomíra Ondrušová. „Vyžarovala nesmierne intenzívnu a pozitívnu energiu, každý s ňou chcel byť kamoš.“

Už ako dospelaj umelkyni kládli Betke Majerníkovej často jednu otázku: či je (pra)vnučkou maliara Cypriána Majerníka. Prirodzene, odpovedala popravde – že nie. No nikdy zároveň nepodotkla, že jej dedko bol v skutočnosti nemenej významný umelec – Alexander Trizuljak, tvorca slávnej sochy na Slavíne. Dôvody to malo pravdepodobne dva. Prvým bola vcelku pochopiteľná skromnosť. No zrejme sa pod to podpísal aj rys, ktorý na inak energetickej, obetavej a až nákazlivo priateľskej Bety (*módny návrhár Marcel Holubec W. o nej tvrdí, že bola pre všetkých slnkom, ktoré nikdy nezapadá*) tak trochu zaskočil každého, kto sa k nej dostal bližšie: takmer nepreniknuteľná uzavretosť vo všetkom, čo sa

týkalo jej súkromnej sféry. „Bolo veľmi málo situácií, keď prehovorila o čomsi príliš osobnom alebo o niečom, čo ju trápi,“ podotýka Erik. A potom dodáva: „Úprimne, jej skutočné ja pre mňa navždy zostane trochu záhadou.“

Isté je však jedno: vo svojej tvorbe, šperkárskej aj hudobnej, ho obnažovala bez cenzúry.

Aj na najškaredších miestach

Keď 22. mája 2012 havarovala niekoľko sto metrov pred svojím domom v Čiernej Vode pri Bratislave, mala len tridsaťtri rokov.

